

**MANAGEMENT CULTURE FROM THE MIDDLE AGES TO INDUSTRIALISM UNDER
THE PRISM OF ECONOMIC SCHOOLS**

Kovalenko Yelena – candidate of economic sciences, associate professor,
National academy of leading shots of culture and arts, Kyiv

It has been given the peculiarities of management culture in the period of the decay of feudalism and the formation of market structure. It was established that in that period there was the emergence of mercantilistic, physiocratism and liberal cultures of management. Mercantilistic culture focuses on trade and the mechanism of accumulation of wealth finds a trade surplus. Physiocratism concentrates on the production and source of wealth considers land and labour. Liberal management culture as the basis of life recognises the production of commodities, and a source of wealth and industrial capital. The author sees society as a collection of individuals who are competing with each other in the creation of wealth.

Key words: management culture, mercantilism, physiocracy, liberalism, society.

UDC 316.324.8:005

**MANAGEMENT CULTURE FROM THE MIDDLE AGES TO INDUSTRIALISM UNDER
THE PRISM OF ECONOMIC SCHOOLS**

Kovalenko Yelena – candidate of economic sciences, associate professor,
National academy of leading shots of culture and arts, Kyiv

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of management culture in the period of the decay of feudalism and the formation of market structure in the context of development of economic schools.

Methodological basis of research is the dialectical principle of cognition, systemic, civilizational and synergetic approaches to the study of social phenomena, fundamental principles of the theory and history of culture management.

Results. It is established that in this period there was the emergence of mercantilistic, physiocratism and liberal cultures of management. Mercantilistic management culture focuses on the sphere of circulation and the mechanism of accumulation of wealth finds a trade surplus. Unlike mercantilism, physiocratism management culture did not focus on trading, manufacturing, agriculture. Therefore, the source of wealth is land and labour in agriculture. Liberal management culture as the basis of life recognises the production of commodities, and the source of wealth and industrial capital. The author sees society as a collection of individuals who are competing with each other in the creation of wealth. The control mechanism is the «invisible hand» of the market. Novelty of the received results consists in the identification and systematic synthesis of the culture of management at the stage of decomposition of feudalism and the formation of market structure.

Novelty of the received results consists in the identification and systematic synthesis of the culture of management at the stage of decomposition of feudalism and the formation of market structure.

Practical significance is expressed in the addition of theory and history of culture new knowledge about the development of world culture and art management.

Key words: management culture, mercantilism, physiocracy, liberalism, society.

Надійшла до редакції 2.10.2018 р.

УДК 008(100)

КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ ДРУГОЇ ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI ст.

Бондарчук Ярослава Віталіївна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри
документознавства та інформаційної діяльності,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

doi.org/10.35619/ucpmk.vi27.54

Yaroslava.Bondarchuk@oa.edu.ua

Розглянуто головні концепції еволюції людства, що вписуються у рамки парадигм культурного матеріалізму та еволюційного креаціонізму Старої Землі, викладені у працях філософів другої половини XX – поч. XXI ст. (Леслі Уайта, Джуліана Стюарда, Герхарда Ленські, Марвіна Харріса, Арнольда Тойнбі); зроблено порівняння їх головних ідей з думками провідних мислителів кінця XIX – першої пол. XX ст. (М. Бердяєва, М. Данилевського).

Ключові слова: культурний матеріалізм, еволюційний креаціонізм Старої Землі, технічний прогрес, духовна еволюція.

Постановка проблеми. Розглянути історію людства як закономірний процес і виявити головні його етапи намагались філософи багатьох поколінь. Починаючи з XVIII ст. у світовій філософсько-історичній думці чітко виявляються кілька напрямів щодо трактування культурної еволюції людства. Щоправда, розподіл теорій культурного розвитку на еволюційні прогресистські, циклічні, релятивістські та дифузійні концепції є відносним і умовним, позаяк їх неможливо підігнати під якийсь один критерій оцінки, адже в їх основі лежать ідеї, що відповідають на різні питання: 1. Який

характер має загальний культурний розвиток людства – лінійно-поступальний чи циклічний? 2. Чи існує єдність всесвітньо-історичного процесу, чи кожна цивілізація розвивається сама по собі? 3. Що є першоосною розвитку суспільства – матеріально-технічна база чи духовність? 4. У чому сенс історії людства?

Представники еволюційного прогресистського напрямку відстоювали ідею однолінійного всесвітньо-історичного процесу, головною рушійною силою якого, з погляду просвітників XVIII ст. (Монтеск'є, Вольтера, Тюрго, Кондорсе та ін.), є людський розум, а з погляду представників еволюційної школи XIX ст. (Ф. Г. Клемма, А. Бастіана, Г. Спенсера, Д. Ф. Мак-Леннана, Д. Лаббока, Е. Тайлора, Л. Г. Моргана, Ф. Енгельса) – технічний прогрес, що обумовлює зміни в соціальних відносинах і в духовному розвої. У працях адептів циклічного напрямку (Д. Віко, Г. Рюкєрта, О. Шпенглера, Г. Зіммеля та ін.) розроблялись концепції, що заперечували єдиний еволюційний процес, протиставивши йому циклічний розвиток окремих культур. З погляду дифузійністів (К. Ріттера, Ф. Ратцеля, Л. Фробеніуса, Ф. Гребнера, О. Менгіна, В. Чайлда), основою розвитку людства є взаємопроникнення культурних досягнень, точніше, запозичення культурних феноменів з одних центрів у інші. З погляду релятивістів (В. Боаса, Р. Бенедикт), культури розвиваються ізольовано, для їх оцінювання не існує спільних критеріїв і кожна з них можна оцінювати лише щодо самої себе, на основі її власних принципів. Новим якісно вищим щаблем у розробці концепції культурного розвою людства стали праці Гегеля, який розглядав еволюцію суспільства за законами діалектики як розвиток по спіралі і пов'язував із дією Абсолютного Розуму – Надсвітнього Духа. У творах філософів XX – поч. XXI ст. (Ф. Ратцеля, Л. Уайта, Д. Стюарда, М. Харріса, Д. Е. Ленські, М. Бердяєва, А. Тойнбі) особливою актуальністю визначається питання – що є першоосною і головним критерієм розвитку людства – духовний чи матеріальний чинник. Величезний доробок цих філософів потребує не лише докладного аналізу (що вже було зроблено у працях багатьох дослідників), але й узагальнення їх ідей і порівняння їх із думками попередніх мислителів, що на даний час залишається проблемою.

Метою статті є розгляд і порівняння головних концепцій еволюції людства, що вписуються в парадигми культурного матеріалізму та еволюційного креаціонізму Старої Землі, викладені у працях філософів другої пол. XX – поч. XXI ст.

Виклад матеріалу дослідження. На відміну від праць із розвитку світової культури XIX – першої пол. XX ст., які у переважній більшості відповідали на питання: який характер має розвиток суспільства (однолінійний або циклічний) і чи існує єдність народів у всесвітньо-історичному процесі, у творах філософів др. пол. XX – поч. XXI ст. особливо виокремлюється питання – що є першоосною і головним критерієм розвитку людства – духовні чи матеріальні досягнення. Воно пов'язується з головним питанням філософії про первинність і вторинність ідеї та матерії.

Створені у др. пол. XX ст. концепції розвитку світової культури, базуються у переважній більшості на матеріалістичному світогляді і стверджують, що першоосною розвитку культури є технічний прогрес, який на певному етапі породжує духовні потреби. Антитезою до них є концепції, створені на засадах ідеалізму та креаціонізму, які доводять, що першоосною розвитку суспільства є синергія людського розуму з духовним джерелом, вищим розумом – надсвітнім Абсолютом (Богом). На наш погляд, ці два головних напрями у дослідженні культурної еволюції можна співвіднести з двома провідними векторами прогресу: технічним (матеріальним) і духовним. «В основі матеріального прогресу, – за словами Ф. Ратцеля, – лежить вивчення явищ природи, що все більше поглиблюється і розширюється. Звідси випливає багатство засобів, якими людина користується для поліпшення свого життя» [5]. Основою духовного прогресу є досягнення Божественного одкровення, що відкриває шлях до надземного буття. Матеріальний і духовний вектори розвою не завжди відповідають один одному. Часто прогрес у матеріальній культурі супроводжується занепадом у релігії та етиці.

У рамках культурного матеріалізму як дослідницької парадигми працювали провідні представники неоеволюційної школи – Л. Уайт, Д. Стюард, М. Харріс, Г. Е. Ленські, котрі, наслідуючи своїх попередників – еволюціоністів XIX – поч. XX ст.: Ф. Клемма, Е. Тайлора, Д. Д. Фрезера, Л. Г. Моргана та ін., розвивали ідею, що першоосною розвитку світової культури є технічний прогрес. Зокрема, американський антрополог, етнолог і культуролог Л. Уайт (Leslie Alvin White; 1900–1975) у праці «Еволюція культури» (1959 р.) відтворив, за його висловом, «розгорнуту картину історичного розвитку культури людства в системі просторово-часових координат», поділивши всю світову культуру на три підсистеми: технологічну, соціальну та ідеологічну, з яких головною, з його погляду, є технологічна [9; 19]. Відповідно, основою розвитку людства він вважав

технологічний прогрес, розуміючи під ним «ступінь, у якому людина з допомогою культури може здійснювати контроль над силами природи» [10; 586]. Прогрес технологій супроводжується соціологічними та ідеологічними змінами.

Подібного погляду дотримувався неоеволюціоніст Д. Стюард (Julian Haynes Steward, 1902–1972 pp.), який в основу своєї теорії «багатолінійної культурної еволюції», обґрунтованої в працях «Еволюція і прогрес» (1953 р.), «Культурне дослідження сучасного суспільства...» (1953 р.) та ін., поклав розвиток технологій і економіки, відзначаючи як другорядні чинники розвитку політичні системи, ідеологію, релігію, які всі разом «шттовхають» еволюцію суспільства одночасно у кількох напрямках [6].

Молодші співвітчизники Л. Уайта і Д. Стюарда – М. Харріс (Marvin Harris, 1921–2001 pp.) та Г. Е. Ленські (Gerhard Lenski; 1924–2015 pp.) продовжили розробку теорії культурного матеріалізму, в якій розвинули стару ідею залежності еволюції культури від матеріальних потреб суспільства. У своїх головних працях «Культура, люди і природа. Введення у загальну антропологію» (1971, 1975 pp.), «Культурний матеріалізм: Боротьба за науку про культуру» (1979 р.); «Культурна антропологія» (1984 р.) М. Харріс розглядав і первісну культуру, і сучасну цивілізацію як форму пристосування людини до навколишнього середовища, яке задовольняють технології, відповідні природним умовам і часу; з виникненням нових або удосконаленням старих технологій суспільство підіймається на новий рівень розвитку [11]. Г. Ленські у працях «Людське суспільство. Введення у макросоціологію» (2005 р.), «Еколого-еволюційна теорія. Принципи та застосування» (2005 р.) виділяв 4 послідовні історичні типи суспільств: 1) суспільства збирачів і мисливців; 2) суспільства садівників, які вперше виникли на Близькому Сході в IV тисячолітті до н.е.; 3) аграрні суспільства, які вперше виникли у Давньому Єгипті в III тисячолітті до н.е.; 4) промислові суспільства, що виникають із XVIII ст. [4]. Відповідно до своєї теорії вчений розділив історію людства на три етапи: 1) збиральництва та полювання, 2) сільського господарства, 3) промисловості.

В основу розвитку мистецтва, як і культури в цілому, прихильники концепції технологічної еволюції також ставили удосконалення технологій, доводячи свою думку зміною техніки малюнка, який спочатку робився вохрою і вугіллям, потім – темперними та олійними фарбами, а потім – з допомогою комп'ютерних технологій. Необхідно зазначити, що це твердження відображає лише один технічний чинник художнього прогресу, залишаючи поза увагою змістовний бік мистецтва. Крім того, зміна технік малюнка не є критерієм його удосконалення. Навіть примітивними техніками первісні люди могли створювати визнані художні та архітектурні шедеври, як, наприклад, зображення бізона у печері Альтаміра, мегалітичні храми сонця, гіпогеї та ін.

Антитезою теорії прихильників культурного матеріалізму, що визнають головним критерієм прогресу людства розвиток технологій, є концепція британського культуролога А. Тойнбі (Arnold Joseph Toynbee, 1889–1975), який на перше місце ставить не технічну, а духовну еволюцію цивілізацій. «Немає відповідності, – писав Тойнбі, – між технічною озброєністю суспільства, його успіхами в освоєнні природи, і соціальними досягненнями суспільства. Концепція сучасних західних соціологів, із легкістю засвоєна буденним західним розумом, визнає таку відповідність як само собою зрозумілу. Тим більше, послідовність ступенів удосконалення матеріальної техніки береться як показник відповідної послідовності в прогресивному розвитку цивілізації. У цій умоглядній схемі розвиток людства уявляється низкою епох, які різняться своїм технологічним характером» [7; 184]. «Цивілізації, усупереч спотвореним уявленням сучасного матеріалізму, будуються не з таких цеглин. Вони вибудовуються не з швацьких машинок, тютюну та гвинтівок, і навіть не з абеток і чисел. Для комерсанта вкрай просто доставити в інший кінець світу найновіші, найдосконаліші вироби західної техніки. Для західного поета або святого в тисячу разів складніше запалити в іншій душі творчий вогонь, який полум'яніє у його власній» [8; 51–52].

Критерієм росту кожної цивілізації А. Тойнбі вважав не її експансію, не зростаюче завоювання людського оточення, не підкорення фізичного оточення, тобто природного середовища, а рівень її духовності, який розуміє як ступінь наближення до надприродного вищого Абсолюту – Господа. Його колосальна дванадцятитомна праця «Дослідження історії» («A Study of History», 1934–1961 pp.) стала новим кроком у розвитку філософії історії людства, яке вчений розглядає як систему з 21 цивілізації (16 реліктових та 5 нині живих). «Теза про те, що існує одна єдина людська цивілізація, – писав учений, – є хибним уявленням, спровокованим економічною та політичною уніфікацією країн на західний взірць» [8; 47]. Кожна цивілізація розвивається циклічно у тому сенсі, що переживає фази зародження, становлення, розквіту і занепаду, але якщо всі цивілізації розглянути в системі, як «гілки світового дерева історії», то процес розвитку всього людства в цілому має не

повторювальний, а поступальний характер. «...Виявлення періодично повторюваних рухів у нашому аналізі процесу розвитку цивілізацій, – доводить Тойнбі, – аж ніяк не означає, що сам процес теж має такий самий циклічний характер, як і вони. Навпаки, якщо й можна зробити якийсь об'єктивний висновок із періодичності цих дрібніших рухів, то з далеко більшою ймовірністю маємо припустити, що масштабний рух, який вони утворюють, не повторювальний, а поступальний. Людство – не Іксіон, навіки прив'язаний до колеса, і не Сізіф, який вічно носить камінь на вершину тієї самої гори, а в проміжках безпорадно спостерігає, як той знову котиться вниз» [8; 254]. У цьому плані висновки Тойнбі подібні до думок М. Данилевського (1822–1886 рр.), який писав, що кожна цивілізація, досягнувши апогею свого розвитку, вичерпує себе, і тому, щоб поступальний рух людства не припинився, повинна поступитися авангардним місцем іншим цивілізаціям і культурам, які починають свій рух із нової висхідної точки, нової ідеї [3].

Основою поступального руху всього людства і його братерської єдності є наявність спільного батька – Бога. «З цієї істини, – писав Тойнбі, – випливає очевидне зворотне твердження: якщо небесного батька людського роду вилучити з розгляду, то не буде жодної можливості викувати ланцюг із чистого людського матеріалу, що зв'язав би людство воєдино» [8; 47,480]. Мета світової історії в єдиному стремлінні всіх цивілізацій – вийти з просторових і часових кордонів реального світу на вищий надреальний рівень буття, який здійсниться з допомогою божественних сил. Хоча ззовні розвиток кожної цивілізації інший, але внутрішній їх зміст один і той самий – злитися з надлюдською спільнотою – Градом Божим (Civitas Dei).

У цьому Тойнбі сходився з М. Бердяєвим, який у своїй фундаментальній праці «Смисл історії» (1924 р.) писав: «Ідея прогресу передбачає таку мету історичного прогресу, яка не іманентна йому, тобто не лежить у часі історії, не пов'язана з будь-якою добою, з будь-яким періодом минулого, теперішнього і майбутнього, але підноситься над часом. Це ідея про настання Царства Божого, царства досконалості, правди і справедливості, яке раніше чи пізніше повинно бути» [1; 223]. На думку А. Тойнбі, через окремі цивілізації історія веде людство від примітивних суспільств до високорозвинених, що народжують вищі світові релігії і прилучену до них людину, яка здатна гостро відчувати існування іншого небесного світу, іншої реальності. Освянення душі світлом вищих релігій визначає духовний прогрес земного життя людини. Вся історія – справа рук Бога. В її основі лежить взаємодія божественного Логосу і людства, діяльність якого є відкликом на покликання Бога. Сенс історії в її закінченні на землі і переході на інший рівень існування. За словами вченого, єдність людства ніколи не може здійснитися на землі, за винятком надлюдської цілісності, щодо якої людство є тільки частиною. Об'єднання з надлюдською цілісністю, вищим світом духовних небесних сил – це вже не земний шлях людства, а початок нової неземної історії. Покладання на Бога у теорії Тойнбі стало домінуючою думкою. З погляду філософа, Град Божий (Civitas Dei) входить у реальний часовий вимір не як мрія про майбутнє, а як духовна реальність, що глибоко проникає в сучасне життя. «Якщо ми запитаємо себе, – пише Тойнбі, – яким чином Божа воля може здійснитися на землі, так само, як на небесах, то відповідь у термінах теології формулюється так: усюдисущність Бога включає його іманентність світові цьому і кожній живій душі, а також його трансцендентну присутність у надземних планах буття» [8; 512].

Через те, що найбільшого значення у розвитку людства вчений надавав релігії, концепція Тойнбі зазнала найбільшої критики з боку сучасних філософів, які стоять на позиціях матеріалізму. Зокрема, професор А. Івін писав: «...Духовна релігійна єдність, яку постулює Тойнбі, якщо вона взагалі існує, є зовнішньою, оскільки вона не стосується самих глибин соціального життя. До того ж із характерним для новітньої історії падінням релігійності щезає навіть привид такої єдності» [2; 21].

Передбачаючи подібну критику, А. Тойнбі відповів на неї у своїй монографії. Він неодноразово зазначав падіння релігійності, що особливо спостерігається у західній постхристиянській світській цивілізації, незважаючи на величезний матеріальний прогрес, який вона переживає. Духовна деградація, за словами Тойнбі, – це «гріх ідолопоклонства, сповідання культу тварі замість культу Творця... Чи сучасна західна людина, – писав учений, – покається і схаменеться, перш ніж її зухвала поведінка знайде своє логічне завершення в духовній і психічній катастрофі? Відповіді на це запитання поки що важко, і ми можемо тільки стривожено вдивлятися у ландшафт нашого духовного життя в пошуках симптомів, які дали б нам підстави сподіватися, що ми відроджуємо у собі духовну спроможність, яку так старанно і так уперто намагалися пригнітити» [8; 432]. І все ж, з нашого погляду, міру релігійності сучасних народів не можна підрахувати цифрами, як підраховується рівень матеріального добробуту кожної нації, не можна виміряти кількістю зведених храмів або виданих релігійних книг. Духовність як ступінь наближення до Бога можна приблизно уявити у вигляді гори, що нескінченно підіймається у безодню неба. Одні суспільства й особистості досягли вже майже

вершини, інші – ще тільки починають свій шлях, але йдуть у тому ж напрямку. Концепція Тойнбі, що головним вектором розвитку кожної цивілізації та людства загалом є духовний прогрес, наприкінці якого на людство чекає злиття з небесним світом, цілком вписується в сучасну постнекласичну парадигму, в якій тоталогічне трактування історії суспільства як цілісного всеохопного процесу синтезується з монадологічною концепцією, що визнає причиною єдності всього існуючого трансцендентну духовну інстанцію – надсвітловий Розум.

Висновки. У творах філософів др. пол. XX – поч. XXI ст. особливою актуальністю визначається питання – що є першоосною і головним критерієм розвитку людства – духовний чи матеріальний чинник. Концепції розвитку світової культури Л. Уайта, Д. Стюарта, М. Харріса, Д. Е. Ленські, як і теорії еволюціоністів XIX ст., стверджують, що першоосною розвитку культури є технічний прогрес, який на певному етапі породжує духовні потреби.

Антитезою до них є концепції М. Бердяєва, А. Тойнбі та інших мислителів, створені на засадах ідеалізму та еволюційного креаціонізму Старої Землі, які, не відкидаючи досягнень сучасної науки, що доводять еволюцію природи і суспільства, головною рушійною силою розвитку стверджують Творця і відстоюють релігійно-месіанську ідею прогресу. Спираючись на досвід попередньої історії, ці філософи доходять висновку, що людство ніколи не зможе досягнути стану, в якому будуть примирені всі суперечності та розв'язані всі завдання, сподіваючись лише на власні сили, без уповання на Бога. Отже, головним для всіх цивілізацій є духовний розвиток, що наближує до надсвітлового Абсолюту. Всі інші вектори прогресу (технічний, соціальний) підпорядковані цьому головному, який приведе людство до Граду Божого (Civitas Dei), на надземний рівень історії, у надісторію, в інші виміри буття і поєднає його з трансцендентною божественною духовною надреальністю.

Список використаної літератури

1. Бердяев Н. А. Смысл истории. Опыт философии человеческой судьбы. II изд. YMCA – PRESS/ 11/ rue de la Mantagne S-te Genevieve. Paris. 1969. С. 223 [269 с.]. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.odinblago.ru/smysl_istorii. Заголовок з екрану.
2. Ивин А. А. Философия истории. С. 21 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Ivin/_02.php.
3. Историчний прогрес: версія Данилевського [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/13870625/filosofiya/istorichniy_progres_versiya_danilevskogo. Заголовок з екрану.
4. Ленски Г. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bulgarlar.ru/lenski-gerhard>. Заголовок з екрану.
5. Ратцель Ф. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. Заголовок з екрану.
6. Стюард Д. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. Заголовок з екрану.
7. Тойнбі А. Постижение истории. Сб. М., 1996. С. 184.
8. Тойнбі А. Дослідження історії Т. 1 (скорочена версія томів I–VI Д. Ч. Сомервелла) / Пер з англ. В. Шовкуна. Київ : Основи, 1995. С. 51–52.
9. Токарев С. А. Четыре основные концепции исторического процесса. Древняя Русь и славяне (Сб. ст.) Отв. ред. Т. В. Николаева. М. : Наука, 1978. С. 10–23. З посиланням на працю: White Leslie A. The evolution of culture. New York, 1959, p. 18–28, 50–52, 278, 330 ets.
10. Уайт Л. Теория эволюции в культурной антропологии. Уайт Л. Избранное. Эволюция культуры. Л. : РОССПЭН, 2004. С. 586.
11. Харрис М. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.countries.ru/library/culturologists/harris.htm>. Заголовок з екрану.

References

1. Berdiaev N. A. Smysl istorii. Opyt filosofii chelovecheskoy sudby. Vtoroye izaniye. YMCA PRESS/ 11/ rue de la Mantagne S-te Genevieve. Paris. 1969. 269 с. [Elektronnyy resurs]. Rezym dostupu: http://www.odinblago.ru/smysl_istorii.
2. Ivin A. A. Filosofiya istorii. S. 21: [Elektronnyy resurs]. Rezym dostupu: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Ivin/_02.php.
3. Lenski G. [Elektronnyy resurs]. Rezym dostupu: <http://bulgarlar.ru/lenski-gerhard>.
4. Istorichny_progres_versiya_Danilevskogo [Elektronnyy resurs]. Rezym dostupu: http://pidruchniki.com/13870625/filosofiya/istorichniy_progres_versiya_danilevskogo.
5. Ratzel F. [Elektronnyy resurs]. Rezym dostupu: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
6. Steward Julian Haynes [Elektronnyy resurs]. Rezym dostupu: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
7. Toynbee Arnold. Postizeniye istorii. Sbornik. M., 1996.
8. Toynbee Arnold. Doslidzennia istorii T. 1 (skorochena versiya tomiv I–IV D. C. Commervella) / Per. z angl. V. Shovkuna. Kyiv : Osnovy, 1995. 614 s.
9. Tokarev S. A. Chetyri osnovnye kontseptcii istoricheskogo protseca. Drevniaya Rus i slaviane (Sbornik statey) M. : Nauka, 1978. S. 10–23. Z posylanniam na: White Leslie A. The evolution of culture. New York, 1959 p. 18–28, 50–52, 278, 330 ets.

10. White L. *Teoriya evoliucii v kulturnoy antropologii*. Izbrannoye. Evolutciya kultury. L. : ROSSPEN, 2004. 590 s.
 11. Harris M. [Elektronny resurs]. Rezym dostup: <http://www.countries.ru/library/culturologists/harris.htm>.

КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ КУЛЬТУРЫ II ПОЛ. XX – НАЧАЛА XXI ст.

Бондарчук Ярослава Виталиевна – кандидат искусствоведения, доцент кафедры документоведения и информационной деятельности, Национальный университет «Острожская академия», г. Острог

Рассмотрено главные концепции эволюции человечества, которые вписываются в рамки парадигм культурного материализма и эволюционного креационизма Старой Европы, изложенные в работах философов II пол. XX – начала XXI ст. (Л. Уайта, Джулиана Стюарда, Герхарда Ленски, Марвина Харриса, Арнольда Тойнби); проведено сравнение их главных идей с идеями ведущих мыслителей конца XIX – нач. XX ст. (Н. Бердяева, Н. Данилевского).

Ключевые слова: культурный материализм, эволюционный креационизм Старой Европы, технический прогресс, духовная эволюция.

CONCEPTS OF DEVELOPMENT OF WORLD CULTURE OF SECOND HALF OF XX AND EARLY XXI CENTURIES

Bondarchuk Yaroslava – Candidate of art criticism, Associate Professor of Department of Document Studies and Information Activities. The National University of Ostroh Academy

The article deals with the main concepts of the evolution of mankind, which fit into the framework of the historical materialistic paradigms and evolutionary creationism of the Old Earth considered in the writings of XX-th and early XXI-st centuries by philosophers (Leslie White, Julian Steward, Gerhard Lenski, Marvin Harris, Arnold Toynbee). Their main ideas were compared with the opinions of leading thinkers of the late XIX-th and the first half of the XX-th century (Berdiaev N. A., Danilevskiy N. Y.).

Key words: historical materialism, evolutionary Creationism of the Old Earth, technical progress, spiritual evolution.

UDK 008(100)

CONCEPTS OF DEVELOPMENT OF WORLD CULTURE OF SECOND HALF OF XX AND EARLY XXI CENTURIES

Bondarchuk Yaroslava – Candidate of art criticism, Associate Professor of Department of Document Studies and Information Activities. The National University of Ostroh Academy

The aim of the article is to consider and to compare the main concepts of the evolution of mankind which fit into the framework of the paradigms of materialistic historicism and evolutionary creationism of the old earth.

The methodological bases of the research were philosophical works by N. Berdiaev, A. Ivin, A. Toynbee, S. Tokarev.

Results. In the works of XX-th and early XXI-st century philosophers special attention was paid to the issue, which is the basis and the main criterion for the mankind development: the spiritual or material factor. The concepts of world culture development according to L. White, D. Steward, M. Harris, D. Lenski as well as to theories of evolutionists of XIX-th century conclude that the primary basis for the culture development is the technological progress that generates spiritual needs at the certain stage. The thesis are the concepts of M. Berdyayev, A. Toynbee and other thinkers created on the principles of idealism and creationism, who defend the religious-messianic idea of progress. They proved that the main driving force of all civilizations is the spiritual development, which would bring humanity to the City of God (Civitas Dei) in an overland level of history.

Novelty is synthesis and comparison of the main ideas of the cultural evolution of mankind considered in the writings of supporters of historical materialism and the evolutionary creationism of XX–XXI centuries.

The practical significance of this study is that the results can be used in academic courses of History of Philosophy, History of the world and indigenous culture, during research on the history of culture.

Key words: historical materialism, evolutionary Creationism of the Old Earth, technical progress, spiritual evolution.

Надійшла до редакції 7.09.2018 р.